

Néhány szó Csáth Géza elmarasztalásáról

Sehogyan sem tudok belenyugodni abba, hogy a műkedvelő színjátszás idei szemléjén Csáth Gézát, ezt a tragikus sorsú, fiatalon elhunyt írórt elbuktatták. Még kevésbé térhetek napirendre afelett, hogy a Zomborban bemutatott drámáját A Janikát egyszerűen és felelőtlenül tartalmatlannak, értéktelennek minősítsék, ahogyan azt napilapunk tette egyik számában, minden bizonnyal a darab közelebbi ismerete nélkül.

Csáth Géza a kevésbé ismert írók közé tartozik. Műveinek újraértékelése, mint annyi már íróé is, talán még el sem kezdődött. Herceg János érdeme, hogy alkotásait már nem takarja az évtizedek folyamán rájuk rakódott por, s hogy — ha egyelőre kevesen is — ma ismét felfigyeltek rá. Súlhóf Józseffel együtt mondhatom, hogy „olyan író, akire büszkék lehetnénk és aki, ha súlyos polgári tragédiája nem törli ki az életből és a huszas évek álszenteskedő magyar irodalmából, jóval jelentősebb lehetne, minthogy irodalomtörténészek szűk köre ismerje, elismerje és értékelje.” Csáth Géza munkásságáról egyelőre ennyit.

Sulhof József a „Proféta-sors a színpadon” című, a „7 Nap”-ban megjelent cikkében már egyszer foglalkozott A Janika esetével és Csáth Géza elmarasztalásának okát a szervezők és a szereplők előítéleteiben, „kétféle mérték”-ében látja, vagyis abban, hogy a szervezők és a szereplők más rostára teszik a vajdasági szerzőt és más rostára a nem vajdaságit. Bár kétségbevonhatatlan, hogy ez a kétféle mérték igen gyakori, A Janika esetében ezt sem a zombori színjátszók, sem a szemle bácskai bíráló bizottsága nem alkalmazták. A zombori színjátszók műkedvelői viszonylatban igen jó teljesítménye és a bíráló bizottság állásfoglalása alaptalanná teszi az ilyenirányú gyanút. Máshol kell tehát keresnünk az okot.

Nézzük meg, mit kifogásolt a bíráló bizottság (e sorok írójának kivételével). Előbb azonban ime, dióhéjban, a darab tartalma.

A Janika központjában egy kistisztviselő családi háromszöge áll. A megcsalt férj válni akar, amikor tudomást szerez róla, hogy Janika, aki az első felvonásban hirtelen megbetegedett és meghalt, nem az ő gyermeke volt s hogy felesége már évek óta csalja őt a jól jövedelmező állásban lévő lakójukkal, aki figyelmelességekben, anyagiakban és testi élvezetekben egyaránt pótolta mindazt, amit ő nem tudott feleségének nyújtani. De még a számonkérés folyamán az adott körülmények hatása alatt belenyugszik sorsába és részegre issza magát. A háromszög megbontatlan marad.

A bírálók véleménye, röviden összefoglalva, a következő volt. Csáth Géza nem oldja meg a felvetett problémát, nem mutat kivezető utat. A kilátástalanság nyomasztó hatását még fokozzák a dráma naturalista elemei, sötét színezései. Erkölcsrontó színmű.*

A Janika ilyen elbírálása alaptalan. Ime, miért.

*A szemle bácskai bizottsága a szemle középszakaszának végén mégis úgy döntött, hogy meghívásra terjeszti elő a zombori együttest a palicsi Magyar Ünnepi Játékokra, de nem azért, mert közben megváltozott volna a véleménye A Janikáról, hanem azért mert a szemle középöntőjében résztvevő tizenkét bácskai együttes közt az apatinin kívül nem talált olyant amely mind a bemutatott színmű, mind pedig az alakítások, rendezés és egyebek tekintetében egyaránt felülmúlta volna a zombori együt-

Csáth Géza Pertics Jenő családi tragikomédiájának megírásakor a XX. század első két évtizedének súlyos válságait látta maga előtt, az embert emberi mivoltából kivetkőztető életkörülményeket. Ezeket a körülményeket és a körülményeket létrehozó rendszert bírálja, amikor magnéziumfényvel egy pillanatra bevilágít kora egyik tipikus alakjának életébe, annak a kiskeresetű kistisztviselőnek az életébe, aki a sok hajlongásban, megalázkodásban teljesen gerinctelenné válik, s a polgári látszat-jólét kedvéért megalkuszik önrzétével. Hogy élesebb legyen a bírálata, az író Pertics Jenőt szellemi degenerálódásának azon a szakaszán mutatja be, amikor már annyira elvesztette normális ítélőképességét, hogy bele tud nyugodni az egészséges ítélőképességű, egy kicsit is önrzetes ember számára tűrhetetlen családi háromszög fennmaradásába.

Csáth Géza azonban, mint orvos, belátott a házaselet legrejtettebb zúgaiba és rámutat a fennálló házassági intézmény, egyes fogyatékoságaira is. Pertics Jenőné nemcsak az úri élet utáni vágy viszi Kálmán karjaiba, hanem az is, hogy Kálmántól megkapja azokat az élvezeteket is, amiket a nála jóval idősebb férje már csak ritkán nyujthat. Csáth Géza drámája éppen azért hat a realitás erejével, mert nem leegyszerűsített elméletek alapján rajzolja meg alakjait és építi fel drámáját, hanem magát az életet viszi színpadra, de a vérbeli művész eszközeivel. A Janikát bátran akár életképnek is nevezhetjük. Bíráló, vádoló életképnek. S bírálata, minden élessége mellett is, pozitív bírálat, mert rámutat kora társadalmi rendszerének és a rendszerből eredő életkörülményeknek a romboló hatásaira.

Ebben a drámában a bírálók nyomát sem találják a morfiummá-mornak, bármennyire is hajlanak rá, hogy alkotásainak háttérében ilyenmit lássanak.

Ami pedig a bírálatnak azt a részét illeti, hogy Csáth Géza nem oldja meg a felvetett kérdést, nem mutat kivezető utat, arra — mivel a bírálók ezt hiányosságnak, hibának tekintik — azt mondhatom, hogy az írónak nem is kötelessége megoldást adni. Állításom alátámasztására egy egész sor tekintélyt idézhetnék, de talán kettő is elég lesz. Csehov erről ezt írja: „Nem a pszichológus (azaz író — L. Timofejev megjegyzése) dolga, hogy megértse azt, amit nem ért. Különösen nem a pszichológus dolga, hogy úgy tegyen, mintha megértene azt, amit senki sem ért... Rám csak az tartozik, hogy tehetséges legyek, azaz hogy tudjam megvilágítani a személyeket, s hogy tudjak beszélni a nyelvükön... A Karenina Annában és az Anyeginban egy kérdést sem oldottak meg, de ezek a művek kielégítenek már azzal is, hogy valamennyi kérdést helyesen vetették fel. A bíróságnak az a kötelessége, hogy helyesen vesse fel a kérdéseket, a megoldást pedig hadt hozták meg az esküdtszéki tagok.“ Balzac azt mondja, hogy „a szerző megelégszik azzal, hogy felállítja az egyenletet, nem törekedve megoldásra.“ A bírálók tehát a dráma eszmei tartalmának a vizsgálatakor téves úton jártak s többet követeltek, mint amennyit írótl követelni lehet.

A Janikában fellelhető naturalista színezések szintén nem adhatnak komoly okot az elmarasztalásra. Ellenkező esetben, jaj, mi lenne sok, világirodalmi viszonylatban is értéknek számító művel!

test. Hogy azután mégis miért és kinek az előterjesztése alapján vetette el az Ünnepi Játékok központi szervező bizottsága a zombori együttes meghívását, azt még ma sem tudom. Mivel a bíráló bizottság csaknem egyöntetű volt annak a megállapításában, hogy a zombori együttes az alakítások, rendezés és egyebek alapján megérdemli a meghívást, kétségtelen, hogy a központi szervező bizottság is a színművet kifogásolta.

Most vizsgáljuk meg még azt is, milyen veszély fenyegeti a színházlátogatók erkölcsét A Janika felől. A bírálók az erkölcsromboló hatást főleg abban látták, hogy a családi háromszög a férj tudomásával továbbra is fennmarad. Véleményem szerint azonban a férj tragikomikus helyzete olyan nyilvánvalóan rámutat arra, hogy Pertics Jenő esete nem követendő példa az életben még akkor sem, ha véletlenül valakinél hasonló módon alakulnának a körülmények, hogy ilyen veszélytől fölösleges óvni az ilyen tekintetben már egészséges kritériumú közönségünket.

Mindezzel nem mondtam azt, hogy Csáth Géza drámájának nincsenek fogyatékoságai. Minden fellelhető hibája mellett is azonban olyan értéket jelent, hogy számon kell tartanunk s bármelyik műkedvelő együttesünk vagy színházunk bátran műsorába iktathatja.

A fentebb elmondottakat főleg azért tartottam szükségesnek közölni, hogy többen hozzászóljanak és a vita során minél szélesebb körben tisztázzuk a színművek bírálatában döntőjelentőségű szempontokat és kritériumokat.

Eri Pál

S Z Í N H Á Z

A l e g y e z ő

(Jegyzetek az évad utolsó bemutatójáról)

Néhány hete, hogy lezárult az idei színházi évad is. Voltaképpen ez már nem is a bemutatók időszaka. Legalább is a színház zárt termében nem; esetleg szabadtéri színpadon, épp olyan ünnepi játékok keretében, amilyen a nemrégiben zajlott le Palicsfürdön, vagy rögtönzött dobogón, amilyenre a szerző is szánta ezt a darabot, hogy jó, pajkos vidám hangulatot keltsen s amikor már a néző a kacagtató kergetőzésbe belefáradt s lihegve megállt a játékkörönd szélén, akár előveheti a befelé fordított tükröt is, hogy legyen min gondolkoznia. De bent a színházban a színházlátogató közönség soraiban már a törzsközönség érdeklődése is másfelé fordul, — még akkor is, ha szabadidejének minden percét a színházi életnek szenteli. Ha teljes figyelme még itt van a színpad körül, akkor inkább a számadás foglalkoztatja a letelt évad munkájáról, az összegezés és egy kicsit az önvizsgálat is, — mint az elkésett bemutató problematikája. Mert már mindannyiunkban készülöben van a szezon számadásának mérlege. A közönség maga is — itt a nézőtér komoly színházi életet élő látogatójára gondolok — számadást csinál s kíváncsian latolgatja, méricskéli, figyel: merre billen a mérleg? A tartozik vagy a követel oldalra? Kielégítő-e az **eredmény**? Mit végzett a színház egy esztendő alatt, ha munkáját, mondjuk, az előző év repertoárjához viszonyítja? Vajjon mozdult-e előbbre, vagy egész erőfeszítése nem hozott mást, mint „egy lépést előre, két lépést hátra“? ... Mi maradt kiaknázatlanul és mit kellett volna még elvégeznie, hogy jól megfeleljen hivatásának és a közönség kívánalmainak is eleget tegyen.

Ha már itt tartunk, magától értetődik, az a kérdés is fölmerül: milyen mértéket használjunk most? Hiszen a szezonból már úgyszólván kifelé tartunk. Vagy épp ellenkezőleg!? A mérték még szigorúbb legyen, mert amit most láttunk a premieren, annakéréséhez a legtöbb idő jutott.